

مشکات فروزان در تفسیر قرآن

تفسیر سورة حمد و آیات ۴۸-۱ سورة بقره

آیت الله محمد تقی مصباح یزدی مد ظله

تحقیق، تنظیم و نگارش:

گروهی از محققان

تدوین:

محمد نقیبزاده

زیر نظر: محمود رجیبی

شماره ردیف: ۱۶۲۲

علوم قرآنی - ۸۰

۱۴۰۳-۳۵

www.ketab.ir

مشکات فروزان در تفسیر قرآن (تفسیر سوره حمد و آیات ۴۸۱ سوره بقره) | آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی مد ظله
 ناشر: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی مد ظله | تحقیق، تنظیم و نگارش: گروهی از محققان | تدوین: محمد نقیب‌زاده
 ویراستار: بتول احدی | چاپ یکم، بهار ۱۴۰۳ | شمارگان: ۵۰۰ | اشراق | قیمت: ۴۰۰.۰۰۰ تومان

<p>WWW.HATIF.IR @HATIF.IR</p>	<p>قم، خیابان شهید، کوی ۲۴، پلاک ۳۸، کد پستی: ۳۷۱۸۵۱۶۱۱۶ تلفن: ۰۲۵۳۷۷۴۲۳۲۶ /</p>	 <p>9 786004 443869</p>
-----------------------------------	--	--

- سروشاسه : مصباح یزدی، محمدتقی، ۱۳۹۹-۱۳۱۳.
- عنوان و نام پدیدآور : مشکات فروزان در تفسیر قرآن (تفسیر سوره حمد و آیات ۴۸۱ سوره بقره) / آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی مد ظله؛ تحقیق، تنظیم و نگارش: گروهی از محققان؛ تدوین: محمد نقیب‌زاده؛ زیر نظر محمود رحیمی.
- مشخصات نشر : قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی مد ظله، انتشارات، ۱۴۰۳.
- مشخصات ظاهری : ۲۴۲ص.
- شابک : ۹۷۸۶۰۰۲۴۴۲۸۶۰۹
- وضعیت فهرست‌نویسی : فیا.
- یادداشت : تفسیر سوره حمد و آیات ۴۸۱ سوره بقره.
- موضوع : تفاسیر (سوره فاتحه).
- موضوع : تفاسیر (سوره بقره، آیات ۴۸۱).
- موضوع : تفاسیر شیعه - قرن ۱۴.
- Qur'an -- Shiite hermeneutics -- ۲۰th century
- شناسه افروده : نقیب‌زاده، محمد، ۱۳۵۱-.
- شناسه افروده : مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی مد ظله، انتشارات.
- رده‌بندی کنگره : ۲۸۰۲BP
- رده‌بندی دیویی : ۲۹۷/۱۸
- شماره کتاب‌شناسی ملی : ۹۰۳۱۱۵۶
- همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

- مقدمه معاونت پژوهش ۱۵
- مقدمه ۱۸
- تفسیر سوره حمد
- عظمت و فضیلت سوره حمد ۲۲
- فضیلت بسم الله الرحمن الرحيم ۲۳
- معنای «الله» ۲۳
- ارتباط شناخت خداوند با شناخت صفات او ۲۶
- رحمت؛ عمومی‌ترین صفت خداوند ۲۷
- انشایی یا اخباری بودن آیه ۲۹
- عظمت و اهمیت حمد در روایات ۳۰
- انحصار حمد و ستایش به خداوند ۳۳
- نقش معرفت افراد در ستایش خداوند ۳۴
- صفت ربوبیت خدا و دلیل ذکر آن در سوره حمد ۳۷
- توضیح لغوی کلمه «رب» ۳۹
- وجه اطلاق رب بر خدا ۳۹
- گونه‌های اعتقاد به ربوبیت غیر خدا ۴۰
- تجلی توحید خالص در سوره حمد ۴۳
- بررسی ادبی واژه «عالمین» ۴۴
- عظمت جهان آفرینش ۴۶

- ۴۷..... رحمت الهی؛ منشأ آفرینش موجودات.....
- ۴۸..... نسبت ربوبیت خدا با اراده و نیروی اختیار انسان.....
- ۵۱..... ارتباط رفتار اختیاری انسان با رحمت خاص خداوند.....
- ۵۳..... مالکیت خدا بر سرای آخرت.....
- ۵۶..... عبودیت؛ نمایش حقیقت انسان.....
- ۵۷..... ارتباط عبادت با مالکیت و حاکمیت مطلق خدا.....
- ۵۷..... مفهوم عبادت.....
- ۵۸..... گستره و مراتب خضوع و خشوع بندگان در برابر خدا.....
- ۶۰..... بهره‌عموم بندگان از عبادت و نعمت‌های معنوی خدا.....
- ۶۲..... خاستگاه توحید در عبادت.....
- ۶۴..... اعتقاد به ربوبیت مطلق خدا و نفی استقلال از دیگران.....
- ۶۶..... فراخنای خضوع در عبادت.....
- ۶۷..... عبادت و احساس نیاز به خدا.....
- ۷۰..... تبیین اطلاق زمانی عبادت.....
- ۷۴..... تبیین اخلاص در نیت عبادت.....
- ۷۷..... توجه کامل به خدا در عبادت.....
- ۷۸..... مراتب استعانت از خدا.....
- ۸۲..... عبادت خالصانه؛ تنها راه سعادت.....
- ۸۳..... هدایت؛ مهم‌ترین نیاز انسان.....
- ۸۵..... موقعت انسان و درخواست هدایت به صراط مستقیم.....
- ۸۷..... مفهوم، جایگاه و برخی گونه‌های هدایت.....
- ۸۸..... ۱. هدایت عامه تکوینی.....
- ۸۹..... ۲. هدایت خاصه تکوینی.....
- ۹۱..... ۳. هدایت تشریحی.....
- ۹۲..... صراط مستقیم یا هدایت به مطلوب و کمال نهایی.....
- ۹۴..... ۴. ایصال الی المطلوب.....

- ۹۷..... راهکار رسیدن به هدف نهایی.....
- ۹۸..... عنایت الهی و فرجام سعادت و نیکبختی.....
- ۱۰۲..... نقش ایمان و عمل در رسیدن به کمال مطلوب.....
- ۱۰۶..... نقش اعتصام به خدا در رسیدن به کمال مطلوب.....
- ۱۰۹..... ضلالت و گمراهی؛ فرجام انحراف از مسیر هدایت.....
- ۱۱۱..... افزایش کیفی و کمی هدایت.....
- ۱۱۴..... پیروی از رسول خدا ﷺ؛ نماد صراط مستقیم.....
- ۱۱۷..... بازتاب اطاعت از خداوند و رسولان او.....
- ۱۲۱..... تجلی تسلیم محض در برابر خداوند در کلام سیدالشهدا.....
- ۱۲۲..... توجیه درخواست هدایت از سوی مؤمن رهیافته به حق.....
- ۱۲۵..... اشاره‌ای به گستره نعمت‌های عمومی خداوند.....
- ۱۲۷..... مراد از نعمت و افرا بر خورده‌ام از آن در سوره حمد.....
- ۱۳۱..... نگاهی به فراختای ولایت، محبت و نعمت‌های خداوند.....
- ۱۳۶..... مراد از گمراهان و گرفتارشدگان به خشم خدا در سوره حمد.....
- ۱۳۹..... اشاره‌ای به گونه‌ها و مراتب غضب الهی.....
- ۱۴۱..... سختی محروم شدن از مناجات برای اولیای خدا.....
- ۱۴۳..... تفسیری دیگر از ضلالت.....

تفسیر آیات ۱-۷ سوره بقره

- ۱۴۸..... مقصود از حروف مقطعه.....
- ۱۵۲..... مقصود از متقین و راز انحصار هدایت به آنان.....
- ۱۵۳..... صفات متقین.....
- ۱۵۷..... الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ.....
- ۱۵۹..... وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ.....
- ۱۵۹..... معنای عام و خاص زکات.....
- ۱۶۳..... مقصود از یقین و راز لزوم یقین به آخرت.....
- ۱۶۵..... اوصاف کافران.....

- ۱۶۷..... اهمیت انذار.....
- ۱۶۹..... مقصود از مهر زدن بر دل‌های کافران.....
- ۱۷۰..... راه‌های ایمان.....
- ۱۷۱..... مراد از قلب و سمع و بصر.....
- ۱۷۲..... منافات نداشتن ختم بر قلب با مختار بودن کفار.....

تفسیر آیات ۱۲-۸ سوره بقره

- ۱۷۸..... ریشه نفاق و درمان آن.....
- ۱۸۰..... اوصاف و اعمال منافقان.....
- ۱۸۱..... راز تأکید منافقان بر ایمان داشتن به آخرت.....
- ۱۸۱..... مقصود از منافقان.....
- ۱۸۲..... راز تعبیر «يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَ يُخَادِعُونَ انْفُسَهُمْ».....
- ۱۸۴..... مقصود از خدعه با خدا.....
- ۱۸۶..... مقصود از خودفریبی منافقان.....
- ۱۸۶..... تفاوت مفهومی شعور و ادراک و راز کاربرد آن در آیه.....
- ۱۸۷..... قلب در قرآن و رابطه آن با قلب مادی.....
- ۱۹۰..... راز افزایش بیماری منافقان از سوی خدا.....
- ۱۹۱..... فسادگری منافقان در زمین.....
- ۱۹۳..... تبیین ادعای دروغین اصلاحگری منافقان.....

تفسیر آیات ۲۰-۱۳ سوره بقره

- ۱۹۶..... خودممتازینداری منافقان.....
- ۱۹۷..... راز دعوت منافقان به ایمان و سفیه نامیدن آنان.....
- ۱۹۸..... راز کاربرد «لَا يَعْلَمُونَ».....
- ۱۹۹..... مقصود از شیطان و خلوت منافقان با شیاطین.....
- ۲۰۰..... مقصود از ایمان و استهزای منافقان.....
- ۲۰۱..... معنای استهزای منافقان از سوی خدا.....

- ۲۰۱..... منافات نداشتن مهلت دادن خدا به منافقان با مسئولیت آنان
- ۲۰۲..... فروش هدایت از سوی منافقان گمراه
- ۲۰۳..... راز نسبت دادن سود به تجارت
- ۲۰۴..... راز تأکید مجدد بر گمراهی منافقان
- ۲۰۵..... تحلیل تشبیه آیه و راز عدم تطابق مثل و ممثل در مفرد و جمع بودن
- ۲۰۷..... راز مفرد آمدن دو واژه آغاز آیه و جمع آمدن ضمائر واژگان بعدی
- ۲۰۷..... دنیایی یا آخرتی بودن «صُمْ بُكُمْ عُمَىٰ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ»
- ۲۰۹..... حیرت و اضطراب منافقان
- ۲۱۰..... مقصود از احاطه خدا بر منافقان
- ۲۱۱..... راز ذکر دو مثال
- ۲۱۲..... قدرت مطلقه خدا
- تفسیر آیات ۲۱-۲۵ سوره بقره
- ۲۱۴..... راه دستیابی به تقوا
- ۲۱۴..... سرلوحه دعوت انبیا
- ۲۱۷..... عبادت آگاهانه همه موجودات
- ۲۱۸..... دو کاربرد عبادت
- ۲۱۸..... چرایی عبادت
- ۲۱۹..... راز کاربرد لعل
- ۲۲۰..... مناسب آفرینی زمین و آسمان برای زیست انسان
- ۲۲۱..... مقصود از آسمان
- ۲۲۲..... منشأ میوه‌ها و گیاهان
- ۲۲۲..... تأکید بر عبادت خالصانه
- ۲۲۳..... تفاوت انزال و تنزیل
- ۲۲۵..... تحدی در قرآن
- ۲۲۶..... تحدی به یک سوره
- ۲۲۷..... تحریک نیروی بیم و امید

- ۲۲۸..... اعجاز قرآن.....
- ۲۲۸..... حقیقت اعجاز و تفاوت آن با سایر امور خارق‌العاده.....
- ۲۳۱..... تفاوت‌های معجزه با سحر و عمل مرتاضان.....
- ۲۳۱..... معجزه و کرامت.....
- ۲۳۲..... معجزه و قانون علیت.....
- ۲۳۳..... فاعل معجزه و واسطه آن.....
- ۲۳۶..... معنای اذن الهی در معجزه.....
- ۲۳۷..... ارزش دلالتی معجزه.....
- ۲۳۸..... وجوه اعجاز قرآن.....
- ۲۳۸..... نظم و اسلوب منحصر به فرد.....
- ۲۳۹..... هماهنگی و نداشتن اختلاف.....
- ۲۴۱..... امی بودن آورنده.....
- ۲۴۲..... اعجاز محتوایی.....
- ۲۴۲..... ۱. غیب‌گویی.....
- ۲۴۴..... ۲. وضع قوانین سعادت‌بخش.....
- ۲۴۴..... ۳. اعجاز علمی قرآن.....
- ۲۵۰..... وجه ضمیمه شدن «مردم» به «سنگ‌ها».....
- ۲۵۰..... وجود بالفعل جهنم.....
- ۲۵۳..... ویژگی‌های چهارگانه بهشت.....
- ۲۵۳..... مقصود از روزی پیشین.....
- ۲۵۵..... ایمان و عمل صالح؛ ارکان اساسی قرب الی الله.....
- تفسیر آیات ۲۶-۲۹ سوره بقره**
- ۲۶۰..... پیوند آیه بیست‌وششم با آیات قبل.....
- ۲۶۱..... فایده تمثیل در قرآن.....
- ۲۶۲..... معنای استجیای خداوند.....
- ۲۶۳..... گوینده جمله پایانی آیه.....

۲۶۴ اوصاف سه گانه فاسقان
۲۶۴	۱. نقض عهد: «الَّذِينَ يَتَّقُونَ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ»
۲۶۵	۲. گسستن پیوندهای الهی
۲۶۶	۳. فساد در زمین
۲۶۷ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ
۲۶۸ مخاطب آیه
۲۶۸ پاسخ یک شبهه
۲۶۹ راز عطف با حرف «فاء» و «ثم»
۲۶۹ مقصود از احیای دوم
۲۷۱ آفرینش همه موجودات زمینی برای انسان
۲۷۱ آسمان و تسویه آن
۲۷۳ آسمانهای هفت گانه
۲۷۴ کاربردهای واژه «سما» در قرآن
۲۷۸ چگونگی خلقت و تسویه آسمان
	تفسیر آیات ۳۰-۳۹ سوره بقره
۲۸۴ مستخلف عنہ آدم
۲۸۶ آگاهی فرشتگان از فسادگری و خونریزی انسان
۲۸۷ ناتوانی فرشتگان از درک مرتبه انسانیت
۲۸۹ گذر از عالم عناصر متضاد؛ مقدمه‌ای برای خلافت الهی
۲۹۰ ملاک خلافت
۲۹۱ مصادیق اسما
۲۹۲ مصادیق خلیفه
۲۹۳ موضوع مکتوم
۲۹۵ سجده بر آدم و پرسش‌های مربوط به آن
۳۰۰ چگونگی امر شیطان به سجده
۳۰۲ حکم سجده بر غیر خدا

- ۳۰۳..... حکمت سجده فرشتگان بر آدم
- ۳۰۵..... بهشت آدم و حوا
- ۳۰۶..... بررسی و نقد دیدگاه‌ها
- ۳۰۹..... بهشت برزخی
- ۳۱۱..... مخاطبان امر «اهبطوا»
- ۳۱۳..... پاسداشت عصمت آدم
- ۳۱۷..... مقصود از کلمات
- ۳۱۸..... کاربردهای توبه در قرآن
- ۳۱۹..... آغاز هدایت تشریحی
- ۳۱۹..... نفی خوف و حزن
- ۳۲۰..... خلقت آدم و نظریه تکامل انواع
- ۳۲۲..... آیات مورد استناد در نظریه ذات انواع
- ۳۲۳..... آیات مورد استدلال طرف‌داران نظریه تکامل انواع
- تفسیر آیات ۲۷-۲۸، سوره بقره
- ۳۳۲..... مفهوم‌شناسی اسرائیل
- ۳۳۳..... علت سکونت یهود در عربستان
- ۳۳۴..... نعمت‌های بنی اسرائیل و راز یادکرد آنها
- ۳۳۵..... پیمان‌های خدا
- ۳۳۷..... ترغیب یهود به ایمان آوردن به پیامبر
- ۳۳۸..... تصدیق تورات و انجیل
- ۳۳۸..... نکوهش آغازگری در مخالفت با حق
- ۳۳۹..... دنیاطلبی؛ عامل تحریف دین
- ۳۴۱..... پذیرفته نبودن ترس از غیر خدا
- ۳۴۲..... کتمان آگاهانه حق
- ۳۴۴..... تأثیر فساد رهبران دینی بر فساد جامعه
- ۳۴۵..... ترغیب به نماز و زکات؛ سرلوحه دعوت انبیا

۳۴۶	یکسانی رهبران و مردم در عمل به دستورها.....
۳۴۷	معنای صحیح صبر
۳۵۰	رابطه نماز و خشوع
۳۵۲	رابطه گناه و خشوع.....
۳۵۳	مراد از ملاقات با خدا.....
۳۵۵	وجه تأکید بر ملاقات خدا در توصیف خاشعان.....
۳۵۵	معنای ظن در عبارت يَطُّوْنَ اَنَّهُمْ مُّلاقُوا رَبِّهِمْ
۳۵۷	وجه تکرار آیه
۳۵۷	رابطه اُنّی فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِیْنَ با بخش پیشین
۳۵۸	مراد از برتری بنی اسرائیل بر عالمین
۳۵۹	ملاک برتری بنی اسرائیل.....
۳۶۰	روش تربیت افراد لاجوج
تفسیر آیه ۴۸ سوره بقره	
۳۶۴	ویژگی روز قیامت
۳۶۴	تهدید بنی اسرائیل برای دست برداشتن از کفر
۳۶۵	شفاعت در قرآن (بحث موضوعی ذیل آیه چهل و هشتم)
۳۶۷	دسته‌بندی آیات مربوط به شفاعت
۳۶۷	دسته اول: آیات نافی شفاعت به نحو مطلق
۳۶۸	دسته دوم: آیات همراه با استثنا
۳۶۸	جمع بین آیات شفاعت
۳۷۱	حقیقت شفاعت
۳۷۱	استقلالی نبودن شفاعت
۳۷۳	شفاعت؛ تجسم محبت به خدا و اولیای الهی
۳۷۶	شفاعت؛ جریان رحمت و تکریم اولیای الهی
۳۷۷	شبهاتی در پرتو فهم نادرست آیات شفاعت
۳۷۷	۱. متشابه بودن آیات شفاعت

- ۳۷۸..... ۲. حمل آیات مشتمل بر استثنا بر استثنای مشیت.....
- ۳۸۱..... ۳. انحصار شفاعت در تبعیت کنندگان کامل.....
- ۳۸۲..... ۴. وجود دلایل قطعی برای دست کشیدن از ظاهر آیات شفاعت.....
- ۳۸۲..... الف) عدم تخلف در سنت‌های الهی.....
- ۳۸۳..... ب) قرآن عقلی ناسازگار با ظهور آیات شفاعت.....
- ۳۸۵..... شفاعت کنندگان.....
- ۳۸۶..... ۱. فرشتگان.....
- ۳۸۶..... ۲. پیغمبر اکرم و امامان معصوم.....
- ۳۸۸..... شفاعت شونده‌گان.....
- ۳۸۸..... ۱. گناهکاران.....
- ۳۸۹..... ۲. اصحاب یمین.....
- ۳۹۰..... تحقق شفاعت در دنیا.....
- ۳۹۰..... ۱. شفاعت در امرس حوالی.....
- ۳۹۱..... ۲. شفاعت در دعا برای نیازهای دنیایی.....
- ۳۹۳..... تواضع و فروتنی؛ حکمت تشریع استشفاع.....
- ۳۹۵..... منابع.....
- ۴۰۳..... نمایه‌ها.....

مقدمهٔ معاونت پژوهش

حقیقت اصیل‌ترین، جاودانه‌ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسلهٔ مؤمنان و عالمان صادق، چه جان‌ها که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل‌پرستان، چه نوظنه‌ها و ترفندها که برای محو و مسخ آن نساخته‌اند. چه تلخ‌واقعیتی است مظلومیت حقیقت، و چه شیرین‌حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، خون‌ریز کند و سرفراز است، و باطل از بین‌رفتنی و نگونسار. این والا و بالانشینی حقیقت، گذشته از سرشت حق، وام‌دار کوشش‌های خالصانه و پایان‌ناپذیر حقیقت‌جویانی است که در عرصهٔ نظر و عمل کمر همت محکم بسته، و از دام و دانهٔ دنیا رسته‌اند، و در این میان، نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، و به‌ویژه اسلام و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و جانشینان برحق و گرامی او علیه السلام، برجسته‌ترین است.

دانشمندان نام‌آور شیعه رسالت خطیر و بی‌نظیر خویش را بهره‌گیری از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن، و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیرهٔ آن پیشوایان و عرضهٔ آن به عالم بشری، و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت‌پرستان حقیقت‌گریز دانسته، و در این راه دیده‌ها سوده و جان‌ها فرسوده‌اند. اکنون در عصر بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نوشتاری و دیداری، و به‌کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته

سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در عرصه‌های گوناگون برای سیطره بر جهان می‌کوشند، رسالت حقیقت‌خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به‌ویژه عالمان دین، بس عظیم‌تر و سخت‌دشواری‌تر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش‌های اسلامی می‌درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری‌های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش‌هایی چشمگیر کرده، گام‌هایی نویدبخش برداشته، و به جایگاه درخور خویش در جهان نزدیک شده‌اند، و می‌روند تا با فعالیت‌های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بین‌المللی باز یابند؛ ولی در قلمرو پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی تلاش‌های دانشمندان این مرز و بوم آن‌گونه که شایسته نظام اسلامی است به بار ننشسته، و آنان گاه به ترجمه و اقتباس نظریات دیگران بسنده کرده‌اند. در این زمینه، کمتر می‌توان ردپای ابتکارات، و به‌ویژه خلاقیت‌های برخاسته از مبانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب راهی طولانی را در پیش‌کش در پیش است. از این‌رو افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه‌های دینی و سازماندهی معارف اسلامی، کاوش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی، و تبیین آنها از مهم‌ترین اهداف و اولویت‌های مؤسسات علمی، به‌ویژه مراکز پژوهشی حوزه‌های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^ع در پرتو تأییدات رهبر کبیر انقلاب اسلامی و حمایت‌های بی‌دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای^ع از آغاز تأسیس بر اساس سیاست‌ها و اهداف ترسیم‌شده از سوی حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی^ع به امر پژوهش‌های علمی و دینی اهتمام داشته، و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق این مهم، افزون بر

برنامه‌ریزی و هدایت دانش پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده، و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، نخستین جلد از درس تفسیر ترتیبی آیت‌الله علامه مصباح یزدی^{ره} است که با تحقیق پژوهشگران گروه تفسیر و علوم قرآنی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^{ره} در قالب مقالات پژوهشی در مجله علمی - پژوهشی قرآن‌شناخت منتشر، و اکنون به همت پژوهشگر ارجمند، جناب حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر محمد نقیب‌زاده در یک مجموعه تدوین شده است. هدف اصلی مؤلف، ارائه و تبیین دلالت‌های آشکار و پنهان آیات قرآن کریم برای دانش‌آموختگان رشته تفسیر، به‌ویژه قرآن‌پژوهان است و با توجه به بیان و نثر روان آن برای همه علاقه‌مندان به تفسیر قرآن قابل استفاده می‌باشد.

معاونت پژوهش، برای مؤلف عالی‌قدر، علو درجات، برای آیت‌الله محمود رجبی^{ره} که با پیگیری، ویرایش محتوایی و تألیف نهایی‌شان، در شکل‌گیری و نیز اتقان اثر نقش بسزایی داشته‌اند، و همچنین برای مؤلفان مقالات و تدوینگر محترم، توفیق روزافزون از خداوند منان خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی *

مقدمه

قرآن کتاب زندگی و تأمین‌کننده سعادت ابدی انسان است. تلاش در جهت فهم قرآن و تدبیر در آن وظیفه هر مسلمان جویای خوشبختی دنیا و آخرت است. از زمان نزول این کتاب الهی، مسلمانان در صدد درک درست سخن خداوند، که در این متن مقدس تجلی یافته است، بوده و تاکنون تفاسیر بسیاری بر قرآن گفته و نوشته‌اند. دریای عمیق و بی‌کران قرآن، همواره و در هر موقعیتی قابلیت ژرف‌کاوی و غواصی دارد و هیچ متن تفسیری‌ای، مدعی آخرین برداشت از این اقیانوس بی‌انتها نیست، بلکه به مرور دوران و در گذر زمان، اعماق جدیدی از آن کشف می‌شود که تأمل بیشتر و واکاوی افزون قرآن‌پژوهان را می‌طلبد.

متن حاضر بخشی از درس‌گفتارهای حضرت علامه آیت‌الله مصباح یزدی رحمته‌الله در قالب تفسیر ترتیبی است که تفسیر سوره حمد و آیات ابتدایی سوره مبارک بقره تا انتهای آیه ۴۸ را دربردارد. گفتنی است که تفسیر سوره مبارک حمد برگرفته از کتاب به سوی تو است که جناب استاد در ضمن مباحثی درباره نماز ارائه کرده‌اند. اما در این کتاب جدید، مواردی بر ارجاعات و مستندات آن کتاب افزوده شده و به لحاظ ساختاری نیز سعی شده است مباحث تا حدی، سبک تفسیر ترتیبی مرسوم را پیدا کند. اما تفسیر سوره بقره مربوط به

تدریس علامه مصباح^۱ در سال ۱۳۴۷ شمسی در جمع گروهی از فضلاء حوزه علمیه قم در مدرسه حقانی است.

متن مکتوب باقی مانده از این دروس، یادداشت‌هایی است که برخی شاگردان معظم‌له هنگام درس نگاشته‌اند. دست‌نوشته‌های یادشده در بازه زمانی سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۱ با تحقیق، تنظیم و نگارش حجج اسلام آقایان سیداحمد فقیهی، اسماعیل سلطانی و محمد نقیب‌زاده و با نظارت حجج اسلام آقایان حمید آریان و علی‌اوسط باقری، در قالب سلسله مقالاتی در شمارگان ۱-۷۹ دوفصلنامه قرآن‌شناخت به چاپ رسید. با توجه به محتوای ارزشمند و نوآوری‌های این درس‌گفتارها، گروه تفسیر و علوم قرآن مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^۲ تدوین و نشر این مجموعه را با عنوان *مشکات فروزان در تفسیر قرآن* در دستور کار قرار داد و فاضل ارجمند، حجت‌الاسلام محمد نقیب‌زاده جلد نخست این درس‌گفتارها را که حاوی مقالات یادشده است، برای چاپ در یک جلد، یک‌سان‌سازی ساختاری کرد و مباحث به شکل تفسیر ترتیبی تنظیم شد؛ هرچند با توجه به مباحث موضوعی ارزنده جناب استاد علامه در ضمن تفسیر، گاهی ساختار مباحث از تفسیر ترتیبی صرف خارج شده است. ترجمه آیات با به‌گزینی ایشان بر اساس دقت، روانی و رسایی ترجمه، از مترجمان متعددی مانند حضرات آیات مکارم شیرازی و مشکینی، حجت‌الاسلام والمسلمین انصاریان و ترجمه گروهی قرآن مربوط به مؤسسه تحقیقاتی فرهنگی دارالذکر و متناسب‌سازی آن با محتوای تفسیر حضرت استاد صورت گرفته است. ان‌شاءالله با استفاده از منابع موجود از درس‌های یادشده، مجلدات بعدی این تفسیر ترتیبی نیز آماده‌سازی و منتشر خواهد شد.

با توجه به عدم دسترسی به صوت دروس و اکتفای محققان به مکتوبات حین درس شاگردان، ممکن است نواقصی در این اثر باشد. از این‌رو محاسن، استواری‌ها و غنای محتوایی اثر، برخاسته از اندیشه‌ها و تأملات حضرت استاد

است و نقایص و ایرادها به محدودیت‌های موجود در منابع بازمانده از دروس و
احیاناً قصور پژوهشگران برمی‌گردد.

در پایان ضمن درخواست علو درجات حضرت استاد علامه آیت‌الله
مصباح یزدی رحمته از درگاه خداوند منان، از حجج اسلام والمسلمین آقایان
سیداحمد فقیهی، اسماعیل سلطانی و محمد تقیبزاده، مؤلفان مقالات، و
حجج اسلام والمسلمین آقایان حمید آریان و علی اوسط باقری که غنی‌سازی
مقالات مرهون نظرات ارزشمند ایشان است سپاسگزاری می‌شود. همچنین از
حجج اسلام والمسلمین آقایان علی رازینی، سیدصالح رکنی لاری و
سیدمحمدرضا طباطبایی، زید عزم، که یادداشت‌های مربوط به درس تفسیر
ترتیبی سوره بقره استاد را در اختیار گروه تفسیر و علوم قرآن قرار دادند،
تشکر و قدردانی می‌نمایم.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی *

گروه تفسیر و علوم قرآن

محمد رجیبی

پاییز ۱۴۰۱